

Deel 4

Aantekening van mijn Bouwland

in het Dremptsche Zijdeveld.

Berkumsakker heb ik het ene eind aan de kant

van het veldhoen van Martiri 1804 tot Martiri 1805 aan G:Ketz verpacht voor 8 Gl. en twee eiken heesters.

Berkumsakker het andere eind heeft Hendrik Ketz

van Martiri 1804 tot Martiri 1805 op het halve land gebouwt, 't welk ik van hem gekocht hebbe voor 13 Gl 12 St 8 penn. Den 25 Julij 1805 om dit met mijn halvescheid bij G:Ketz neerteleggen, welke mij hiervan het klaare land voor het stroo moet te huis leveren.- waarvan heb ontvangen 2 Mudden.

Gerdeken Dit heeft Hendrik Ketz van Martiri

1804 tot Martiri 1805 op twee Spinds lien gezaaijd nae op het halven land gebouwt en bezaaijt met weit, welke den 25 Julij 1805 voor mijn halvescheid verkogt is voor 15 Gl en 5 St en het andere eind hebben wij ieder een spind lien gezaaijt, en een weinig aardappels gepoot.

Den 25 Julij 1805 heb ik dezen dreef bouwland verpacht voor Zes vaste jaren, moetende met de vier jaaren opgezegd worden, aan J.H. Visser voor vijftien Guldens, waarvan het eerste jaar verschijnt Martiri 1806, en moet betaalt wezen voor den laatsten Meij 1806.

De Hooge en Lage akkers. Deze bouwt Derk Ketz tot Martiri 1806 op het halve Land.-
Den 24 Julij 1805 is het halve land hiervan verkocht voor 42 G; en 10 St.

EINDE . Transcriptie Warnar Moll , Amsterdam 18 juni 2010.

Bijlage I:

In het autografisch boekje van Ds. Arend Ketz worden bij de recepten de eenheden in oude maten en gewichten vermeld. De maat- en gewichtstelsels die tot in het begin van de 19de eeuw in de Republiek werden gebruikt, waren variabel en sterk regionaal gebonden. Ze verschilden van het huidige metrieke stelsel welke pas in de loop van de 19de eeuw in Nederland werd ingevoerd.

Anker	Vochtmaat ca 39 liter of 44 flessen.
Drachma, Dr	Gewichtsmaat ca 1/8 once = 3,84 gr.
Grein	Gewichtsmaat ca 0,64 – 0,85 gr.
Kop	Of spind ca 0,871 liter
Lood, loth of Loot	Gewichtsmaat ca 1/32 van een pond, soms 10 gram. Officieel afgeschaft in 1816
Mengel of Mingel	Vochtmaat ca 1 1/8 liter, of een kan met dezelfde inhoud.
Mud	Gewichtsmaat voor aardappelen kolen, ca 70 kg Ook inhoudsmaat ca 256 mutsjes
Mutsje	Inhoudsmaat ca 1/8 Mengele = 150 ml.
Once	1/12 ^e pond = 30,76 gr.
Pint	Vochtmaat ca 0,5 liter
Pond	Gewichtsmaat = 369,12 gr.
Rad. Pulver	Poeder van de wortel van een plant
Reis	Oude Portugese munt, ongeveer ter grootte van een groot tablet.
Roede	Lokale lengte maat ca 20 voet, 5 meter Ook oppervlakte maat variërend van 100 m ² (na 1820) tot 10 000 m ²
Schepel	Gewichtsmaat ca 10 kg.
Scrupel	Gewichtmaat = ca 1 / 288 deel van een medicinaal pond = 1,3 gr..
Spint of spind	Oppervlakte maat, 4 spint in 1 schepel, en 16 spint in een mud. Ook een eenheid van inhoud voor droge waren zoals graan. Een Veluwse spint = 320 m ² , een Zutphense spint = 196 m ²
Voet	ca 30 cm. of 304,8 mm = 0,3048 m.
Wijnroemer	Bokaal, inhoud variërend van 250 – 300 ml

Nog in 1839 publiceerde **Warnar Moll**, hoofdonderwijzer en koster te Putten en schoonzoon van Ds Arends Ketz, een rekenboekje waarin de oude maten en gewichten stonden vermeld:

REKENBOEK

VOOR DE

NEDERLANDSCHE SCHOLEN,

Eerste Stukje,

BEVATTENDE DE HOOFDREGELS DER REKENKUNDE

IN GEHEELE GETALLEN, ZOO BENOEMDE

ALS ONBENOEMDE,

DOOR

W. M O L L.

Te Zutphen,

BIJ W. C. WANSLEVEN,

1839.

T A F E L

VAN MATEN, GEWIGTEN EN MUNTEN, BENE-
VENS DIE DER TIJDVERDEELING.

Om de lengte van iets te weten, gebruikt men de el. De el is verdeeld in palmen, duimen en strepen.

Eene el is tien palmen. Eene palm is tien duimen. Een duim is tien strepen.

1 el is honderd duimen.

1 el is duizend strepen.

1 palm is honderd strepen.

Tien ellen zijn eene roede. Duizend ellen zijn eene mijl. Eene mijl is honderd roeden.

mijl, roeden, ellen, palmen, duimen, strepen.

1	100	1000	10000	100000	1000000
	1	10	100	1000	10000
		1	10	100	1000
			1	10	100
				1	10

Om drooge waren te meten, gebruikt men den kop, het maatje, het mud en het schepel.

Een mud is tien schepels. Een schepel is tien koppen. Een kop is tien maatjes.

1 mud is honderd koppen.

1 mud is duizend maatjes.

1 schepel is honderd maatjes.

mud,	schepels,	koppen,	maatjes.
1	10	100	1000
	1	10	100
		1	10

(8)

Dertig mudden zijn een last.
last, mudden, schepels, koppen, maatjes.
1 50 500 5000 50000

Om natte waren te meten, gebruikt men de kan, het maatje, den vingerhoed en het vat.

Een vat is honderd kannen. Eene kan is tien maatjes. Een maatje is tien vingerhoeden.

1 vat is duizend maatjes.

1 vat is tien duizend vingerhoeden.

1 kan is honderd vingerhoeden.

vat,	kannen,	maatjes,	vingerhoeden.
1	100	1000	10000
	1	10	100
		1	10

Om de zwaarte van iets te weten, gebruikt men het pond, het ons, het wigetje en de korrel.

Een pond is tien oncen. Een ons is tien looden. Een lood is tien wigetjes. Een wigetje is tien korrels.

1 pond is honderd looden.

1 pond is duizend wigetjes.

1 pond is tien duizend korrels.

1 ons is honderd wigetjes.

1 ons is duizend korrels.

1 lood is honderd korrels.

pond,	oncen,	looden,	wigetjes,	korrels.
1	10	100	1000	10000
	1	10	100	1000
		1	10	100
			1	10

MUNTEN.

1 gulden is 100 centen of 20 stuivers.
1 stuiver is 5 centen. 1 cent is 2 halve centen.

(9)

- 1 kwartgulden is 25 centen.
- 1 goudgulden is 140 centen of 28 stuivers.
- 1 daalder is 150 centen of 30 stuivers.
- 1 hollandsche rijksdaalder of zilveren dukaat is 250 centen of 50 stuivers.
- 1 zeeuwsche rijksdaalder is 260 centen of 52 stuiv.
- 1 driegulden is 300 centen of 60 stuivers.
- 1 dukaton of zilveren rijder is 315 centen of 65 stuivers.
- 1 dertiendehalf is 62 centen en 1 halve.
- 1 zevendehalfje is 52 centen en 1 halve.
- 1 gouden dukaat rekt men op 550 centen.
- 1 gouden penning is 10 guldens.
- 1 halve gouden penning is 5 guldens.
- 1 gouden rijder is 14 guldens.
- 1 zak guldens is 600 guldens.

VERDEELING VAN DEN TIJD.

Eene eeuw is honderd jaren.

De jaren onderscheidt men in gewone jaren en in schrikkeljaren.

Om de vier jaren heeft men een schrikkeljaar.

In een schrikkeljaar heeft de maand Februarij 29 dagen, en in gewone jaren heeft Februarij 28 dagen.

Een gewoon jaar heeft 365 dagen.

Een schrikkeljaar heeft 366 dagen.

Een jaar is 52 weken.

Eene week is 7 dagen.

Een dag en nacht is 24 uren.

Een uur is 60 minuten.

Eene minuut is 60 seconden.

Een jaar wordt ook verdeeld in 12 maanden, en dan rekt men eene maand op 30 dagen, of $\frac{1}{4}$ weken.

(10)

MEDICINAAL GEWIGT.

Een medicinaal pond is 12 oncen.

1 ons is 3 drachmen.

1 drachma is 5 scrupels.

1 scrupel is 20 greinen.

VERKLARING VAN EENIGE REKENKUNSTIGE
TEEKENS.

= beteekent *gelijk* of *is*.

× beteekent *maal*.

+ beteekent *en*.

— beteekent *min*.

f beteekent *guldens*.

℥ beteekent *ponden*.

Commentaar

Arend Ketz beschrijft relatief veel “middelen” ten behoeve van een goed functioneren van het spijsverteringstelsel. Zie bijvoorbeeld de nrs 3,15, 20, 23. 30, 36, 40, 43, 50, 56. Ook wordt door Ketz veel aandacht besteed aan recepten van een zekere Dr. Jennert of Jennerts die een bepaald kruiden-elixer voorschrijft. Volgens Ketz werd deze Jennert 104 jaar en overleed door een val van zijn paard.

Wat is het Zweedse elixer en wie was Jennert ?

Het Zweedse elixer is “herontdekt” in de 20ste eeuw door Maria Treben (bekend als het “Oostenrijkse kruidenvrouwtje”) en heeft een interessante geschiedenis. De door Ketz genoemde naam Jennert kan echter duiden op een persoonsverwisseling.

Uit literatuurstudie (zie referenties) is gebleken dat deze Jennert vermoedelijk identiek is met de Zweedse geneesheer Dr “Urban” Hjärnet Dr “Urban” Hjärnet (Hjärne of Hjärnet = Jennert?), stadsgeneesheer **Kristian Hendrik Hjärne** uit Stockholm. Hij werd benoemd tot arts aan het hof van Ulrike Eleonora van Zweden. Het meest bekend werd hij door toepassing van zijn "**Elixer Amarum Hjärnei**", het Hjärnes bitter-elixer, dat al snel beschouwd werd als een wonderlijk en weldadig middel dat zelfs in staat werd geacht het leven te kunnen verlengen (Hjärne of Hjärnet = Jennert?). Jennert werkte samen met een zekere Dr Claus Samst met wie hij in de 18de eeuw een kruidenelixer samenstelde op basis van veel oudere informatie, beschreven door Paracelsus. Paracelsus geeft aan dat dit elixer een combinatie is van bestanddelen van kruiden of plantendelen die ook tegenwoordig nog regelmatig als middel in de natuurgeneeswijzen en de Homeopathie gebruikt worden zoals: *Aloë, Engelwortel, Zedoar, Saffraan, Kamfer, Gentiaan, Rhabarber, Venetiaanse Theriak (= slangengif) en Myrrhe*. Op basis van brandewijn is dit mengsel lang houdbaar. Paracelsus schijnt zijn informatie weer te hebben overgenomen uit bronnen die verwijzen naar de oude Egyptenaren.

Het blijkt dat het de bovengenoemde Dr. Samst was die 104 jaar oud is geworden en overleed door een val van zijn paard. Hjärnet is 83 jaar oud geworden volgens de literatuuropgave. In 1809 werd op dit Zweedse “levenselixer” patent verleend en het wordt nog steeds in drogisterijen (bv **Jacob Hooij**) verhandeld onder de merknaam *Zweeds Kruiden Bitter*. Het elixer van Paracelsus

(ad Longam Vitam = voor een lang leven) wordt ook vermeld door Rembert Dodoens in zijn beroemde Cruydtboek (1554).

Referenties:

1. *Geschiedenis van de Pharmacie in de Benelux*. Dr. C.M. van Hoorn, 1999
2. *Swedisch bitter* : website Opas Soap - Mercomas Inc; <https://www.opassoap.com/products/apothecary/swedish-bitter.html>
3. Rembert Dodoens *Cruydtboek* (1554), Voor de volledige transcriptie zie website: Plantaardigheden, (2010) [Plantaardigheden.nl](http://plantardigheden.nl) - Hortus Botanicus Amsterdam.
Website: <http://leesmaar.nl/crujdeboek/deel6/index.htm>
4. *Journal of the History of Medicine*, pag 430, 2006.
5. *Theriac and Mithridiatium*. Gilbert Watson. A study in therapeutics, London 1966.
6. “*Gezondheid uit de apotheek van God*”, Maria Treben. Schuyt & Co, Haarlem / [ISBN 90-6097-218-X](https://www.isbn.nl/ISBN/90-6097-218-X)
7. “*Het maatschappelijk leven onzer voorvaders in de zeventiende eeuw.*” Gilles D.J. Schotel, 1869.
8. “*The ancient physician: craftsman or scientist?*”, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 45 1990, Prof.dr. H.F.J. Horstmanshoff, Universiteit Leiden

Warnar A.W. Moll Amsterdam, 2010 gecorrigeerd 2020